

AKO PREKVITÁ ZLO

CHANDLER ROSENBERGER, Londýn

Židovsko-kresťanská tradícia tvrdí, že svet bol stvorený všemocným, milujúcim a dokonalým Bohom. Európskych mysliteľov pred Kantom a Darwinom priťahoval teologický dôkaz Božej existencie: poriadok a krása vesmíru evokovala zázrak a myšlienku jeho duchovného Stvoriteľa. Ešte aj v dnešných časoch tvrdia anglo-americkí teológovia, že poriadok prírodných zákonov by nebol možný, keby nad nimi nebdel všemocný Boh. Podľa tých istých zákonov sa však riadia rovnako prírodné katastrofy i prírodné krásy; zemetrasenia podliehajú tým istým gravitačným zákonom ako vodopády. A čo je ešte horšie: človeka ako najnespoľahlivejšieho a najzákernejšieho tvora, aký kedy na zemi žil, nemohol predsa "skonštruovať" dobrotivý Boh! Ak tento Boh existuje, prečo dopúšťa prekvitanie prírodného i morálneho zla?

Anglický filozof 18. storočia David Hume celú dilemu ešte viac vyostřil: Chce Boh predchádzať zlu, ale nedokáže to?, píše Hume. Potom je nemožný. Vie, ako predísť zlu, ale nechce? V tom prípade je zlomyseľný. Vie Boh, ako predchádzať zlu, a chce mu predchádzať? Odkiaľ sa potom berie zlo? [1] Kresťanstvo hľadalo východisko z tejto dilemy dvoma neschodnými smermi. Augustiniáni tvrdili, že nie Boh je zodpovedný za zlo na zemi, ale ľudia. Boh je všemohúci: jednoducho nám umožňuje páchať hriechy. To môže byť vysvetlením pre morálne zlo: tvrdenie, že každé morálne zlo je hriechom, je pomerne prijateľné. Napriek tomu sú tu naďalej problémy. Tvrdenie, že slobodní ľudia plodia zlo, neznamena, že Boh nie je zodpovedný za jeho existenciu. Ak je morálne zlo iba zlom páchaným zo slobodnej vôle, prečo potom Boh dal človeku slobodnú vôľu? Keď už mal k tomu dobrý dôvod, prečo potom nestvoril človeka tak, aby si slobodne zvolil dobro? Dokázali by sme si predstaviť, povedzme, svet, v ktorom by sa nedalo páchať zlo dokonca ani slobodne. Je teda logicky možné, že ľudia by mali schopnosť konať zlo, ale nikdy by tak nekonali. V augustínovskej koncepcii zostáva teda morálne zlo chybou ustrojenia človeka a sveta, ktorú treba vysvetliť [2].

Ba čo viac, augustiniáni vôbec nevysvetlili prírodné zlo. Iba to najprimitívnejšie ľudové náboženstvo môže totiž spájať prírodné katastrofy s morálnym zlom. Tu jednoducho niet žiadneho vzťahu. Pri zemetraseniach napríklad trpí veľa nevinných detí. Táto interpretácia nevysvetľuje ani utrpenie zvierat, ktoré, ako o tom svedčí evolúcia, existovalo v hrubej podobe už dávno pred človekom. Augustiniánsku interpretáciu preto pokladám za úplne nedostatočnú. Zlo je niečo viac ako iba "hriech alebo trest za hriech".

Predstava o náboženstve však oveľa viacej škodí Leibnizovo tvrdenie, že náš svet je "najlepší zo všetkých možných svetov." Leibniz tvrdil, že zlo je prirodzenou súčasťou zložitého spôsobu usporiadania sveta. Nebudem sa tu zaoberať komplikovanými "možnými svetmi", pretože sú irelevantné, ak hovoríme o všemohúcom Bohu. Existujú, samozrejme, určité logické obmedzenia Božej všemohúcnosti. Boh napríklad nemôže spôsobiť, aby bola pravda, že trojuholník zároveň má i nemá tri strany. Porušovanie zákonov logiky zásadne nemôže byť základom konania, pretože porušenie zákona logiky nemôže byť cieľom. Preto neexistuje cieľ, pri dosahovaní ktorého by bol Boh bezmocný. Väčšina zla však neexistuje na základe logickej nevyhnutnosti: žiadna vec na svete neexistuje s logickou nevyhnutnosťou. Náhodné fakty

môžu byť vždy iné: Kurdovia napríklad netrpia na základe logickej nevyhnutnosti. Saddám Husajn by vôbec nemusel existovať.

V Leibnizovom duchu by sme preto museli povedať, že všemohúcnosť Boha je obmedzená niečím iným než logickou nevyhnutnosťou. Ako kresťania to však nechceme pripustiť. Namiesto toho by sme mohli trochu v inom duchu tvrdiť, že všetko zlo je nejakým spôsobom skryté dobro. Tento prístup sa však stal oprávneným terčom výsmechu vo Voltairevom diele *Candide*. Tento svet nemusí byť najlepší zo všetkých možných svetov, možno, že je z nich najhorší. Porovnajme svet s Britskými železnicami. Keby Britské železnice boli úplne nespoľahlivé, nikto by ich nevyužíval. Sú však dosť spoľahlivé, aby to ľudia s nimi naďalej skúšali v nádeji, že nasledujúca cesta už prebehne hladko. Podobne, keby bol svet úplne zlý, ľudia by sa jednoducho navzájom pozabíjali. Svet je však dostatočne dobrý na to, aby sme stále dúfali v jeho zlepšenie – práve tak, ako by si to želal pôvodca zla.¹

Naviac jestvujú pádne empirické dôkazy, že tento svet je na tom dosť zle, a preto pravdepodobne nie je najlepším zo všetkých možných svetov. Ako napísal Dostojevskij v *Bratoch Karamazovcoch*, "ak utrpenie detí zvyšuje možstvo utrpenia, ktoré je nevyhnutné ako cena za pravdu, potom namietam, že pravda nie je hodná takej ceny."

Nedokonalé usporiadanie sveta je preto pre judaizmus a kresťanstvo stále problémom. Keď Hume uvažuje o Leibnizovom riešení, prirovnáva Boha k architektovi. Keby nám ukázali zle naprojektovaný dom, ani jeho architekta by sme nepovažovali za lepšieho iba preto, že aj tá najmenšia zmena by stav domu ešte zhoršila.

"Architekt by sa márne pýšil svojím dôvtipom a dokazoval, že ak by sa zmenili tieto dvere alebo okno, viedlo by to k ešte väčším nedostatkom. My by sme stále tvrdili, že keby bol architekt býval šikovný a mal správnu predstavu, bol by mohol takto zostaviť celý plán a mohol usporiadať časti tak, aby napravil všetky alebo väčšinu nedostatkov... Ak takéto nedostatky a chyby na stavbe nájdeme, budeme vždy, bez ohľadu na detaily, preklínať architekta" [1].

Jeden z moderných prístupov, ktorý by Židia ani kresťania pre jeho nedokonalosť neprijali, akceptuje obmedzenie Božej všemohúcnosti. "Procesová teológia", inšpirovaná Hegelom a A. N. Whiteheadom, tvrdí, že Boh je len jeden, alebo aj množstvo činiteľov, aktívnych v tejto chvíli a usilujúcich sa tvoriť budúcnosť z prítomných podmienok. Dobro sa podľa tejto teológie prejavuje v harmónii a v hĺbke. Zlo existuje v nesváre a v povrchnosti. Boh, hoci nie je všemohúci, inicioval boj proti primárnej povrchnosti – chaosu – keď začal usporadúvať svet. Podľa procesových teológov to bol užitočný boj, i keď sa zlo dostalo viac do popredia.

Najzjavnejším problémom, ku ktorému takéto tvrdenie vedie, je obmedzenie Božej všemohúcnosti. Židia a kresťania ťažko môžu povedať, že Boh stvoril svet a potom ho nedokázal riadiť. Procesoví teológovia príliš ustupujú Humeovmu protikladu medzi všemohúcnosťou a dobrom. Ak tvrdíme, že Boh bojuje proti zlu, nemôžeme tvrdiť, že je všemohúci, pokiaľ ide o náhodné veci. Navyše, toto tvrdenie má viac estetický než morálny charakter. Bolo by príliš elitárske a kruté tvrdiť, že symfónia stojí za utrpenie dvoch miliónov Kurdov [4].

Teista preto potrebuje teodíceiu: musí vysvetliť, prečo dobrotivý Boh pripustí, aby kvitlo morálne a prírodné zlo. Základy teodícei, o ktorú mi tu pôjde, po prvýkrát načrtol okolo 2. storočia kresťan sv. Ireneus. Človek bol stvorený na obraz Boží, má teda slobodnú vôľu. Je dobré, že človek sa môže slobodne stať morálne nedokonalým, pretože mu to tiež umožňuje

¹ Je to príklad dr. Williama Newtona-Smitha, ktorý použil vo svojej prednáške o priestore a čase, prednesenej v Oxforde.

z vlastnej vôle sa zdokonaľovať, stať sa tak hodným spásy a slobodného uznania slávy Božej. Táto interpretácia vysvetľuje existenciu morálneho zla: toto zlo je výsledkom našich omylov, ktoré Boh z určitých dôvodov pripúšťa. Táto koncepcia sa zaoberá aj zlom v prírode: boj proti pohromám nám pomáha vypestovať si charakter hodný spásy. Obstojí ale tento argument pred Humom?

Všetky súčasné diskusie v anglo-americkej filozofii majú ťažisko v akceptovaní Humovho tvrdenia, ktorému J. L. Mackie dal analytickú formu [5]. Mackie tvrdí, že nasledujúce tvrdenia sú nezlučiteľné:

1. Boh je všemohúci.
2. Boh je absolútne dobrý.
3. Zlo existuje.

Mackie a ďalší rozhodne odmietajú "estetické" dôkazy existencie zla. Myslím, že majú pravdu. Niektorí filozofi neurčito tvrdia, že "dobro nemôže existovať bez zla". Mackie sa pýta: "Prečo nie?"

Prečo nemôže všemocný Boh stvoriť dobro bez zla? Pretože dobro by sme nemohli rozpoznať bez kontrastu so zlom? Je pravda, že náš jazyk vyžaduje na definovanie dobra definíciu zla. To však neznamená, že existencia dobra vyžaduje existenciu zla. Znamená to skôr, že rozpoznanie dobra vyžaduje určité zlo. Nebol by však svet lepší, keby sme sa tešili zo zdokonaľovania, aj keby sme si pritom neuvedomovali "dobro"? Ak je aj také dôležité, aby sme rozpoznali dobro, nebol by dobrý Boh použil na porovnanie tú najmenšiu možnú dávku zla? A ďalej, nielen existencia zla znásobuje skúsenosť dobra, ale aj existencia dobra znásobuje našu skúsenosť zla. Ako píše H. J. McCloskey [6], možno bolo by lepšie, keby sme zakúsili jemnú zmes oboch.

Obhajcovia Humeovho stanoviska napádajú aj rovnako vágnu poznámku, že "Božia добрota nie je taká ako naša." Boh je "úplne iný." Boh je "nepoznatelný". To vedie k určitým pomerne zvláštnym predstavám. Predstavte si, že sa dostanete do neba a zistíte, že Boh predurčil všetko stvorenstvo, aby dosiahlo to, čo Boh považuje za najvyššie dobro - mrzačenie, hladovanie a smrť kurdských detí v horách nad Irakom. Prijali by ste to pokorne, v presvedčení, že Boh to vie lepšie? Anglický filozof 19. storočia John Stuart Mill tvrdil, že by nemohol prijať žiadnu definíciu dobra, presadzovanú iba silou. Žiadnu bytosť, ktorá nie je tým, čo mienim, keď dávam tento prívlastok mojim spolutorom, nebudem pokladať za dobrú: a keď ma taká bytosť môže odsúdiť do pekla za to, že som ju tak nenazval, tak tam aj pôjdem" [7]. A ja by som bol prvý, ktorý by ho nasledoval.

Presvedčivejší typ teodícei tvrdí, že zlo je nutné na podnecovanie dobra. Dobro je teda možné len pri prekonávaní zla, a preto zlo musí existovať. Stále ešte stojíme pred Humovou otázkou, či je kombinácia zla a dobra hodná viac než absencia oboch. Mackie odpovedá, že aspoň v jednom prípade nie je. Súhlasí, že "hriech je logicky nevyhnutný pre spasenie, ktoré je dobrom". Keď otec odpustí márnوترatnému synovi, je to dobro, ale sú márnوترatnosť spolu so zhovievavosťou skutočne lepšie než dobré správanie? Pravdepodobne nie. H. McCloskey uvádza ďalší príklad: sú vojna spolu s odvahou skutočne lepšie než mier? Opäť zrejme nie. Morálne zlo hriechu a vojny sa azda dá vysvetliť, ale nie jednoduchým konštatovaním, že sú nevyhnutné pre odpustenie a odvalu. Napríklad, že neplodí vždy dobro "vyššieho rádu". Chudoba podnecuje zločinnosť - oboje sú zlé.

Mackie ide ešte ďalej. Píše, že žiadne dobro "vyššieho rádu" nestojí za hriech, pretože vždy počíta s ďalším zlom "vyššieho rádu". Zlo je preto vždy o krok vpred. Neskôr však ukážem, že dobro reprezentované slobodnou vôľou má dostatočne veľkú hodnotu, aby ospravedlnilo zlo, ktoré pripúšťa.

Keď však chceme polemizovať s Mackieho poplatnosťou Humovi, musíme si najprv položiť otázku, či je jeho argument skutočne dokonalý. Sú uvedené tri výroky naozaj logicky nezlučiteľné? Americký filozof Alvin Plantinga ukazuje, že nie sú [8]. Po prvé, nie sú

formálne protirečivé. Mackieho výrok nemá podobu nasledujúceho analytického dôkazu:

1. Ak sú všetci ľudia smrteľní, Sokrates je smrteľný.
 2. Všetci ľudia sú smrteľní.
 3. Sokrates nie je smrteľný.
- A nie je ani nevyhnutne nereálny, ako nasledujúci príklad:
1. Juraj je starší než Pavol.
 2. Pavol je starší než Michal.
 3. Juraj nie je starší než Michal.

Tento príklad je možno prirodzene neprijateľný, rovnako ako nasledujúci výrok: Henry Kissinger práve preplával Atlanatik. Ale medzi výrokom teistu a výrokom, o ktorom Mackie tvrdí, že je teistovou pozíciou, je dôležitý rozdiel. Teista podľa Mackieho hovorí: "Dobrotivá bytosť sa snaží odstrániť všetko zlo, ktoré si uvedomuje a ktoré dokáže odstrániť". Preto je neprijateľné, vraví Mackie, že by vševědúci, všemohúci, dokonalý a dobrý Boh pripustil zlo.

Ale výrok teistu znie: "Dobrotivá bytosť chce odstrániť všetko zlo, ktoré si uvedomuje a ktoré dokáže primerane odstrániť". Toto tvrdenie necháva priestor pre slobodnú ľudskú vôľu; v akom druhu sveta by Boh bránil slobodným bytosťami konať morálne zlo alebo bojovať s prírodným zlom?

Obhajoba existencie slobodnej vôle je preto v teistickej teodícii rozhodujúca: morálne zlo existuje, lebo ľudia si slobodne volia zlé správanie. Mackie tvrdí, že ak existuje slobodná vôľa, potom je obmedzením Božej vševědúcnosti a všemohúcnosti. Ak Boh nedokáže riadiť konanie človeka, potom nie je všemohúci. Ak Boh dokáže predvídať konanie, potom konanie nemôže byť slobodne zvolené. Slobodné konanie preto popiera Božiu vševědúcnosť. Podľa anglického filozofa R. G. Swinburna ([9], najmä kap. 9 a 10) človek je ochotný uznať oboje. Ani jedno z toho nie je vážnym obmedzením Božej moci a oboje si Boh slobodne zvolil. Boh volí nezasahovanie do našich životov. V tomto zmysle Boh slobodne obmedzuje svoju vlastnú všemohúcnosť. Boh volí neznalosť nášho budúceho správania.² Preto obmedzuje svoju vlastnú vševědúcnosť.

Mackie však popiera, že slobodná vôľa sama vysvetľuje existenciu zla. Nemohol by Boh umožniť ľuďom, aby si vždy slobodne vybrali dobro? Pripúšťam, že je to logicky možné, ale povedal by som, že to nie je štatisticky pravdepodobné. Každé konanie by si od zrodu vedomia človek mohol správne slobodne zvoliť, ale je pravdepodobnejšie, že bytosti, ktoré tak ako ľudia majú obmedzené znalosti o dôsledkoch svojho konania a musia objavovať dobro v procese skúsenosti, budú robiť chyby. Oprávnenejšou námietkou proti teizmu je tvrdenie, že Boh mohol stvoriť svet ako miesto, kde sa dá ťažko ubližovať, ale z nejakého dôvodu tak neurobil. Mohlo tu byť napríklad menej materiálu na výrobu zbraní.

Americká filozofka Ninian Smartová [10] presvedčivo spochybňuje tento argument: akú hodnotu by malo naše konanie, keby bolo bez dôsledkov? Žiadne konanie nie je dobré, tvrdí, keď nie je výsledkom prekonávania pokušenia. Všimnime si, že Smartovej argument sa líši od estetického argumentu, od zla vo všeobecnosti: to, či konanie budeme považovať za dobré, závisí na rozdiel od podoby krajiny od existencie alternatívy zla. Smartová sa ďalej pýta, aký druh sveta činí zlo nepravdepodobným. Sú to svety, v ktorých sa mohol vyvinúť zmysel pre zodpovednosť? Keby sa záujmy ľudí nikdy nedostali do konfliktu, označili by sme ich konanie za dobré? Skôr by sme hovorili iba o konaní, a to nemôže byť dobré, pretože tu nebola alternatíva zla. V nejakom inom imaginárnom svete môžu vždy vzniknúť okolnosti, ktoré

² Ako som zdôrazňoval v svojich prednáškach na pôde Slovenskej akadémie vied, ktoré čoskoro vyjdú v slovenskom preklade.

zmaria i tie najtajnejšie túžby. Chceme kúpiť zbraň na zabitie svojho suseda, ale čírou náhodou v celom meste nebudú mať žiadny revolver. Pochválil by ma potom niekto za to, že som nezabil svojho suseda? V ďalšom imaginárnom svete Boh vždy v poslednej chvíli zasiahne, aby predišiel väčšiemu zlu. Sme však potom vôbec slobodní?

Mackie jednako namieta proti hodnote "slobodnej vôle". Slobodná vôľa, píše, nestojí za problémy, ktoré zapríčiňuje, najmä ak pod pojmom slobodné myslíme iba "náhodne" zvolené konanie (definícia slobodnej vôle, ktorú mal rád A. J. Ayer). Každé vhodné konanie, píše ďalej, má svoje príčiny, túžby, podmienky, ktoré mu predchádzajú. "Náhodnosť" nestojí za zlo, ktoré spôsobuje. Ak slobodnú vôľu definujeme iba ako čistú náhodnosť, potom má Mackie možno pravdu. Ja by som však tvrdil, že slobodná vôľa nie je náhodná, je skôr schopnosťou spontánne prekonávať všetky dané podmienky, dokonca aj povahu vlastného charakteru. To, že človek je schopný pretvárať svoj vlastný charakter spontánnym prispôbovaním sa, má svoju hodnotu. Inak by sme vôbec neboli slobodní, a preto by sme ani nepoznali zodpovednosť za podmienky nášho vlastného života.

Táto zodpovednosť nám dáva dôstojnosť. Je preto vyšším dobrom, ktoré ospravedlňuje zlo, ktoré plodí. Ak slobodná vôľa vysvetľuje morálne zlo, čo môže byť vysvetlením prírodného zla? Prečo 200 000 obyvateľov Bangladéša zahynulo pri záplavách? Ako sme videli, Hume čo najrozhodnejšie namietal proti myšlienke, že prírodu vytvoril dobrotivý Boh. Ak by architekt naprojektoval nejaký dom tak zle, ako je naprojektovaný náš svet, nechválili by sme ho, ale preklínali.

McCloskey správne hovorí, že všetky estetické dôkazy, tvrdiace, že "nieť dobra bez zla", zlyhávajú už na úrovni prírody: Boh zrejme všemocne riadi prírodné deje, a predsa je toľko zla, ktoré nepoukazuje na žiadne konkrétne dobro! Bolesť môže bezprostredne súvisieť s príjemným, ale "byť telesne postihnutý" súvisí so zdravím iba veľmi sprostredkovane. Okrem toho je "upozorňovanie" na dobro pochybným cieľom – ako vo svete prírody, tak aj vo svete morálky. Prečo by dobrotivý Boh neumožnil svojim výtvorom radosť sa z dokonalého sveta, aj keby to znamenalo, že si neuvedomujú jeho dokonalosť? Nemôžeme tvrdiť ani to, že pôsobenie prírodných zákonov si nutne vyžaduje istú dávku zla. Hume ukázal, že ak sú nedokonalé prírodné zákony tými najlepšími, ktoré Boh vytvoril, potom musíme dávať vinu za ne jemu. Nie je to napokon ani otázka toho, či zlo vo svete prevažuje nad dobrom. Musíme sa skôr opýtať, prečo vôbec má byť nejaké prírodné zlo.

Pri odpovedaní na takúto kritiku prírodného poriadku sa budem pridŕžiavať novej interpretácie teodícei Sv. Ireneja, ako ju rozpracoval Swinburne. Existencia prírodného zla umožňuje mnohé druhy dobra "vyššieho rádu". "Bolo by logicky nemožné", píše Swinburne, "aby nám Boh udelil isté výsady (možnosť zvoliť si osud a zodpovednosť" [12]. Na tomto mieste Swinburne nehovorí, že bolo logicky nemožné, aby Boh stvoril lepší svet, ale skôr to, že je logicky neprijateľné, aby ľudia mohli formovať svoje charaktery a nežili pritom vo svete, kde ich konanie má dôsledky, t. j. vo svete, kde skutočne o čosi ide.

Boh nám nemôže len tak jednoducho povedať, čo je bezpečné a čo nebezpečné, pretože máme dôstojnosť dospelých, a teda aj zodpovednosť učiť sa pre nás samých. Je napríklad dobre, že ľudia vedia čosi o budúcnosti a že môžu plánovať svoje vlastné slobodné konanie a slobodne pomáhať Bohu pri formovaní ľudského sveta. Najlepším zdrojom našich poznatkov o budúcnosti je znalosť minulosti. Osobná skúsenosť je cennejšia než nekriticky preberané vedecké poznatky. Bolesť, ktorú pocítíme pri dotyku ruky s ohňom, je preto najlepším spôsobom, ako sa naučiť vyhnúť sa mu. Navyše, osobná skúsenosť bolesti má zväčša ľahšie dôsledky než ignorovanie signálu: bolesť z mierneho pálenia je lepšia než stratiť ruku v ohni. Prírodné zlo rovnako ako popálenie sa nedeje náhodne, riadi sa prírodnými zákonmi, ktoré môžeme poznať. Mali by sme sa preto opierať skôr o osobnú skúsenosť bolesti než o množstvo nekriticky preberaných poznatkov.

Sú tu však isté zložité javy, ktoré – ako sa zdá – nám ako jednotlivcom neposkytujú žiadne poznanie dôsledkov nášho konania. Prečo napríklad trpia zvieratá? Swinburne hovorí, že utrpenie zvierat nám poskytuje poznatky za oveľa nižšiu cenu ako ľudské utrpenie. Zvieratá nemajú taký citlivý nervový systém. Ak zviera padne do bažiny, ľudia sa naučia vyhýbať sa jej. Ja by som to povedal inak. Najväčšia časť utrpenia zvierat vyplýva z boja o prežitie, ktorý voláme evolúciou. Povedal by som, že evolúcia je potrebný prostriedok na zastretie prítomnosti Božej ruky. Ak bol svet v celej svojej rozmanitosti skutočne stvorený za šesť dní, bol by to pre našu slobodu neveriť v Boha veľký úder, pretože svet by bol presvedčivým svedectvom existencie Stvoriteľa. Ale je dobrom "vyššieho rádu", že sme slobodní aj neveriť.

Ďalším závažným javom je nevyhnutné utrpenie nevinných. Nevinní, ohrození ohňom, nás podnecujú k tomu, aby sme sa pokúsili ich zachrániť, a vyvolávajú tak dobro vyššieho rádu, akým sú statočnosť a sebaobetovanie. Ale čo s tými, ktorých už nemôžeme zachrániť? Majú trpieť? Áno. Ak by netrpeli, bolo by to pre nás samozrejmosťou a nepodnecovalo by nás to nasadiť vlastný život v boji. Ako pri všetkých argumentoch pre "dobro vyššieho rádu", aj tu si musíme položiť otázku či je to dobrá kombinácia: sú bolesť z ohňa a odvaha naozaj lepšie, než keby žiadneho ohňa nebolo? Áno. Žijeme vo svete, kde skutočne o niečo ide, a naše konanie a nečinnosť majú reálne dôsledky.

Teisti však predsa len musia čeliť zásadnej kritike. Stojí to všetko za to? Nie je tu viac utrpenia, ako svet potrebuje? Nemal Boh stvoriť "svet na hranie", v ktorom síce záleží na veciach, ale nie až tak veľmi? Teista by mohol odpovedať, že všetko by mohlo byť ešte horšie. Keby zlo bolo náhodné a nepredvídateľné, nemohol by existovať boj vyššieho rádu proti zlu, pravidiel by sa neustále menili. Nebolo by boja proti rakovine, pretože toto ochorenie by malo v každom prípade inú príčinu. Zlo sa však riadi prírodnými zákonmi, ktoré môžeme poznať. Mohlo by to byť aj horšie: ľudia by mohli byť schopní spôsobovať si navzájom nekonečné utrpenie. Namiesto toho smrť je vždy hranicou každého utrpenia. V našom reálnom svete získavame dôstojnosť v odvážnej a čestnej konfrontácii so zlom. Sme slobodní plodiť morálne zlo alebo morálne dobro a sme slobodní aj bojovať alebo podľahnúť prírodnému zlu. Rozhodnutie je na nás. Ako napísal anglický básnik John Milton: "Aby zlo prekvitalo, sú potrební iba dobrí ľudia, ktorí nič nerobia." Preto Vás vyzývam, aby ste niečo robili a stali sa dobrými.

Z anglického originálu *How Evil Flourishes* preložila Ľubica Hábová

LITERATÚRA

- [1] HUME, D.: Dialogues Concerning Natural Religion. In: ([3], 17-36).
- [2] Mackie, J. L.: Evil and Omnipotence. In: [3].
- [3] PIKE – NELSON (vyd.): God and Evil. New York, Englewood Cliffs 1964.
- [4] HICK, J.: An Introduction to the Philosophy of Religion.
- [5] MACKIE, J. L.: The Miracle of Theism. Oxford 1982.
- [6] McCLOSKEY: God and Evil. In: [3].
- [7] MILL, J. S.: Mr. Mansel on the limits of religious thought. In: [3].
- [8] PLANTINGA, A.: God, Freedom and Evil. New York, Englewood Cliffs 1977.
- [9] SWINBURNE, R. G.: The Existence of God. Oxford 1979.
- [10] SMART, N.: Omnipotence, Evil and Supermen. In: [3].